

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**Külföldön munkát vállaló fiatal diplomás nők
életkezdési esélyei**

Schranz Edit

Témavezető: Dr. habil. Czibere Ibolya PhD

Tanszékvezető, egyetemi docens

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2018

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A Magyarországról kivándorló fiatal generációk 2011 után felgyorsult migrációs hulláma – mint tömeges külföldi munkavállalási jelenség –, meghagyta lenyomatát a magyar társadalom korfáján, valamint társadalmi-gazdasági viszonyaiban is (Czibere–Rác 2016; Sik–Szeitl 2016). Az elvándorolt fiatalok jelentős része magasan képzett, s e diplomások között is mind nagyobb arányban vállalták a migrációt a fiatal, kvalifikált szakmákkal rendelkező nők (Czibere–Rác 2016), akik a fogadó országba ismert kapcsolatok nélkül, egyedül érkeztek, sajátos rajzolatát jelölve ezzel a nemzetközi migráció napjainkban zajló folyamatának. A disszertáció a hosszabb-rövidebb távú letelepedés motivációja mentén elemezi a fiatal, diplomás nők életkezdesi esélyeit. A migrációs statisztikákban a nemek részarányainak változását követve a nők, különösen az egyedülálló nők javára elbillent mérleg a kibocsátó és célországokra vetítve összefügg a nők egyre nagyobb arányú függetlenedésével, illetve az elvándorlással kapcsolatos független döntéshozói megjelenéssel (Blaskó–Gödri 2014). Az értekezés a kutatás céljának megfelelően azonban nem genderkérdések felől közelíti a témát, hanem a 2010-es évek kivándorlást illetve annak szándékát vizsgáló kutatásainak tényszerű adataiból indul ki. A gazdasági miliót tekintve a gazdagabb, így húzó hatást kifejtő országok ösztönzik a tehetségesebb fiatalok, ezen belül kifejezetten a szellemi elit bevándorlását (de Haas 2010) a szegényebb országokból. Az elvándorló fiatalok úgy erősítik a potenciális migrációt a gazdaságilag erőtlenebb országokban, hogy e fiatalok markáns csoportja kísérletet sem tesz az otthoni munkaerőpiaci esélyek megragadására. Ők egyből a jobb életminőséggel és a gazdasági előnyökkel kecsegtető, választott országban keresik a megfelelő lehetőségeket (de Haas 2010), megvalósítva ezzel az agyelszívás (brain drain) jelenségét (Csanády 2008; Blaskó–Gödri 2014).

Az értekezés célkitűzése a munkavállalás céljából elvándorolt fiatal, diplomás nők hazai és a választott országban megteremtett életkörülményeinek vizsgálata, valamint az ezzel szoros fúzióban lévő elégedettségi mutatók, a családi viszonyok, a megszerzett munkahelyi státusz, a kialakult társadalmi státusz, valamint az integráció és a társadalmi bizalom felől közelített háttér feltárása, leírása. A végső kitelepülés, valamint visszatelepülés diverzifikált motivációinak megértésével a disszertáció fel kívánja tárni azokat a lehetőségeket, tényeket, tendenciákat, amelyek befolyásolják a kivándorolt fiatal nők gondolkodását valamint döntéseit.

A kutatói kérdések válaszai között arra is rá kíván mutatni ezen értekezés, hogy akik elmentek, nőként, egyedül, miért vállalták a migrációval járó pszichikai, anyagi terheket,

milyen érvényesülési utak lehetnek/lehetnek vonzóak számukra? Ezen túl milyen befektetés-megtérülés mentén gondolkodnak (Bourdieu 1978; Rosen 1998), amikor a migrációt/ideiglenes vagy végleges kitelepülést választják? Az empirikus kutatás során kapott válaszokból e disszertáció kísérletet tesz arra, hogy szemléltesse: a legújabb migrációs elméletek sorába beilleszthetően, a magyar fiatalok elvándorlását inkább mobilitásnak mint migrációnak (Tilly 2007; Massey és szerzőtársai 2007; Melegh 2011; Pitó 2015) tekinthető mozzanatot, hogyan írható le mikroszinten. Valamint hogyan köthetőek össze a megfigyelések a makro folyamatokkal a jelenség szintjén. Figyelembe véve, hogy a migráció az egyéni életek szempontjából egyrészt személyes döntés, másrészt a valós történések nyomán kialakult társadalmi érintettsége okán, jelenséggént értékelve, makroszinten is megmutató tényezőket (Gödri 2005) láttat. Így kiderülhetnek a szűkebb társadalmi csoportok, és benne az egyének kisebb csoportjainak viselkedésformái, reakciói, a társadalom által létrehozott gazdasági, társadalmi és közpolitikai viszonyok tekintetében.

Az empirikus vizsgálat megalapozásához az emberi tőkeelméletek, valamint a migrációs elméletek áttekintése mellett a szakirodalom feldolgozására is különös hangsúly helyeződött. A szakirodalmi hivatkozásokban a fiatal generációk migrációs hajlandóságának vizsgálata mellett figyelem irányult a többi között a külföldre vándorolt magyarok itthon maradt családtagjain keresztül végzett felmérés eredményeire (KSH-SEEMING jelentés 2014), valamint a migrációs célpontként a fiatal generációk által leginkább választott országban/városban (London) élő magyar migránsok körében végzett vizsgálatok statisztikára (The NBC Group 2015, MTA TKKI – Kováts – Papp 2016). Illetve a vizsgálat alapján bemutatott következtetésekre (munkavállalási kilátások, elégedettség, visszatérési szándék).

II. Az alkalmazott módszerek vázolója

Az értekezés a kutatási kérdések megválaszolásához, az empiria és a következtetések pontos leírásához az elméleti alapot, valamint a szakirodalmi elemzés mellett kvalitatív módszerrel végzett vizsgálattal jut el. Ennek a vizsgálati módszernek azért tulajdonít jelentőséget a disszertáció, mert a szakirodalomban, a kivándorlás, külföldi munkavállalás témakörében leginkább a survey-felmérések kérdőíves módszere nyomán ismertett, rendszerint statisztikai eredményekkel találkozhatunk. Az így nyert vizsgálati tények kiegészítéseként használtuk az egyéni döntéseket vázoló összkép kialakításához, valamint a következmények pontosabb behatárolásához a kutatásban használt, félig strukturált interjúk analízisét. A

hólabda technikával, szakértői mintavétellel készülő, félig strukturált interjúk elemzésének módszere amellelt, hogy időigényes, mélyebb szinten képes a döntések mögött húzódó okokat, illetve azok társadalmi csoportokra is vetíthető jellemzőit láttatni.

Az ország különböző pontjáról elszármazott fiatalok e kutatásban szereplő csoportjával nem volt egyszerű az interjúkat elkészíteni. Egy személytelen kérdőív kitöltésére nagyobb hajlandóságot mutatott az elért fiatalok többsége, azonban beszélgetni, véleményt mondani, személyes történeteket mesélni – azzal együtt, hogy *garanciaként jelöltük meg a válaszadók anonimitását* – a felkértek egy része nem vállalkozott. A modern technika segítségével a Skype-interjúk lehetőséget adtak arra, hogy ne csak hangban, de a kamera segítségével képen is megismerje egymást a kérdező és a válaszoló – erősítve ezzel a bizalmat, amely az interjúk elkészültéhez elengedhetetlen volt. A technika a multinacionális cégek globális világában nem ismeretlen a fiatalok számára. A hang rögzítését, a szöveg szó szerinti leírata miatt Skype-recorder program használatával oldottuk meg. Az elkészült 50 interjú közül 44, diplomás, többségében a végzettségnek megfelelő állásban elhelyezkedett fiatallal valósult meg (nemek aránya: 33 női és 11 férfi válaszadó, életkor 22-36 év), valamint a kontroll csoport válaszaihoz 6 középfokú végzettséggel rendelkező fiatal szánt időt a kutatásban való részvételre (nemek aránya: 4 nő és 2 fiú). Szükséges megemlíteni, hogy középfokú végzettségűek személyes elérése és „szóra bírása” lényegesen nehezebb feladatnak bizonyult, mint a diplomás fiatalok esetében. Ennek okait a disszertáció több szempontból mutatja be (78-80. oldal), legfőbb faktorokként a munka – szabadidő – pihenés, valamint a célok és elért eredmények disszonanciális viszonya jelent meg az empirikus kutatásban.

A félig strukturált interjúkhoz négy nagy egységből álló kérdéskört állítottunk össze, amelynek első része a demográfiai adatok felvételét tette lehetővé, a második egység az elindulás előtti, családi, kapcsolati háttérrel és hálót tárta fel, a harmadik a jelen helyzetet, valamint a beilleszkedés, integráció elemeit és lehetőségeit vizsgálta, és végül a jövőbeni tervek kérdéssora zárta a beszélgetést. Mivel a migrációs kutatások módszerei között az interdiszciplináris megközelítés sem ritka, így egy rövid pszichológiai kérdéssor beillesztésével, az erre kapott válaszok alapján az értekezés a „miértek” megválaszolásához, a személyes motivációk mellett a kivándorlást választó fiatalok személyiségjegyeire utaló nyomokat is felvillantja (nyitott-zárt személyiség, optimista-pesszimista alkat, egyéni érvényesülés erős-gyenge jellemzői: a küzdés motivációi).

A félig strukturált interjúk elemzésekor, a rendszerezéshez (Excel) Pivot táblában rögzítettük azokat a kulcsszavakat, amelyeket a leírt interjúk egyenkénti kódolások

kijegyzetelése után határoztunk meg. Így, egyrészt átláthatóvá váltak a csoportonként más-más színnel jelölt alapsoportok (diplomás női – szingli, párban élő –, diplomás férfi, kontrollcsoport) válaszadói, másrészt kereshetővé váltak a kutatás motivációk mentén felállított, öt kategóriájának komponensei. A kulcsszavak segítségével a kategóriák jellemzői is letisztultan visszakereshetővé váltak, illetve a Pivot táblában a kategóriákon belüli szűrések lehetővé tették a sorszámokkal jelölt válaszadók megtalálását, amely a kategória (alkategória) váltásoknál kapott jelentőséget. Ahhoz, hogy az interjúk közötti hasonlóságok és különbségek megtalálhatóak legyenek, az adott kérdéshez tartozó szövegrészeket kisebb egységekre bontottuk, ebben segített a nyílt kódolás.

A kutatás során, a motivációk mentén négy dimenzióban vizsgáltuk a külföldön állást vállalt fiatal diplomás nők csoportjainak jellegzetességeit, a karrierutak, a társadalmi háttér és az ehhez kapcsolódó dinamika feltérképezésével. A négy dimenzió:

1. *elvárások – felnőtté válás folyamata – betöltött szerepek – kapcsolati háló*
2. *versenyelőnyserzés – itthon és az európai munkaerőpiacon*
3. *bizalom – társadalmi bizalom – intézményi bizalom – interperszonális bizalom*
4. *integráció – alkalmazkodás – siker.*

Választ kívántunk kapni arra kérdésre, hogy a 2008-as válság utáni Európára és így Magyarországra is jellemző társadalmi-gazdasági munkaerőpiaci helyzet változása szőtt bele jelentősen a migrációs döntésbe, vagy a motivációs hangsúly más tényezői – családi, baráti, egyéb kapcsolatok, közérzeti kérdések, álláspontok – voltak hatással inkább a döntésekre?

Kerestük arra is a választ, hogy a Magyarországon több mint 10 éve, 2005-ben bevezetett bolognai folyamat az eredeti céloknak megfelelően segíti a munkavállalást Európa munkaerőpiacán, vagy az egyéni életutak a háromciklusú képzéstől függetlenül is hasonlóan alakulhattak volna? Illetve, hogyan válik a tanulás rövidebb illetve hosszabb távú munkavállalási periódussá, mikor, milyen feltételekkel jönnének vissza a fiatalok, vagy miért választják inkább a végleges kitelepülést? Különös figyelemmel az egyedül, párkapcsolat nélkül külföldön élő fiatal, magyar, diplomás nőkre.

Választ vártunk arra is, hogy a külföldi munkavállalás nagyobb biztonságot jelent-e ezen fiatalok, elsősorban nők számára, mintegy ellentételezve ezzel azt a bizonytalansági faktort, amelyet az ifjúságkutatás (2012) egyértelműen kimutatott az új magyarországi nemzedék vizsgálatakor. Kényszer vagy kalandvágy, a lehetőségek megragadása, illetve mint ésszerű alternatíva jelenik meg a külföldi tanulás és életkezdés?

Ezen túl választ kívántunk kapni arra is: milyen társadalmi jellemzők váltottak ki olyan impressziót a fiatalokból, amely miatt a külföldi állásokért folyó munkaerőpiaci verseny kisebb kihívásnak tűnhet, mint a sokkal kisebb hazai munkaerőpiacon?

Az értekezés fontos alkérdése, hogy azok a faktorok, amelyek szerepet játszanak abban, hogy az életciklus szerint általuk elvárható önállósodási törekvés mind materiális, mind mentálisan befolyásoló akadályokba ütközik, s így a fiatalok számára nincsenek meg a feltételek a jelenlegi, a magyar gazdaság teremtette – munka – bér – stabilitás – biztonság adta keretekben, a megfelelő életkezdet-reláció lehetőségeire, hogyan változnak a külföldi munkavállalás nyomán (munkahelyi, társadalmi integráció). Hogyan jelenik meg mindez a fiatalok családból hozott értékeinek azonosságáiban. S a migrációs folyamat mögött zajló társadalmi jelenségek egy irányba mutató hatásai hogyan figyelhetőek meg a kivándorlás aktuálisan érzékelhető tendenciájaként?

III. Az eredmények tézisszerű felsorolása

1. A szakirodalomban fellelhető kutatási eredmények és elemzések összehasonlítása alapján az értekezés pontosítja a fiatal generációk külföldi munkavállalására jellemző trendet – mint fentebb említett aktuális tendencia -, a nemek arányára vetítve. E szerint, a migráció gyorsulásával a kivándoroltak között tisztán érzékelhető a férfi dominancia gyengülési folyamata. Az elmúlt évek összehasonlító adatai egyértelműen jelzik (SEEMIG, SEEMIG Omnibusz, Népszámlálás, NKI Omnibusz, Tárki Monitor), hogy a Magyarországról kivándoroltak körében, az iskolai végzettséget tekintve a diplomások aránya magasabb, mint a középfokú vagy képzetlen migránsok esetében (Blaskó–Ligeti–Sik 2014). Ha figyelembe vesszük, hogy a pozitív szelekció (Horváth 2015; Czibere–Rác 2016) folytán, Magyarországról nagyobb arányban települtek tehát külföldre képzett, felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatalok, amely csoportnak nagyobb részét képi az elmúlt néhány évben a diplomás, szülőképes korban lévő, női munkavállalói kör (Czibere–Rác 2016), néhány további részletet is figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy kialakulóban van a magyarországi női migrációs potenciál, valamint a fogadó országok munkaerőpiaci kereslete tekintetében *a brain drain jelenség* (Csanády 2008; Rohr 2012) *feminizációjának hazai viszonyokra értelmezett változata, amely – új fogalomként jelölve – a kutatói kérdések egyik fontos felvetése.*

2. Migrációs motiváció szerint öt kategóriát állítottunk fel, s ezen öt diverzifikált kiindulópont szempontrendszerén keresztül elemeztük a fiatal nők által elért lehetőségeket, az életciklus szerint jelentkező önállódási elvárásaikhoz igazított lépéseik nyomán. Az öt kategória: (1) jobb életkezdési esélyek; (2) önmegvalósítás; (3) (a munkaerőpiaci kudarcokon keresztül értelmezett) menekülés; (4) egyetemi tanulmányok; (5) párjukat követők. A kategóriák elemzése mellett az alap- és mesterdiplomák, valamint a diplomák megszerzésének helye (Magyarország/külföld) szerint kialakított alminták összehasonlító elemzésének eredménye olyan hangsúlyokra mutatott rá, amelyek a kivándorolt fiatal nők és férfiak gondolkodásbeli, habitusbeli, elvárásbeli különbségeire és azonosságaira hívja fel a figyelmet. Különös tekintettel a visszatérés, illetve vissza nem térés szándékát illetően.

Az öt kategória elemzése alapján elmondható okozati összefüggések/eredmények:

(A) Sem a magyar munkaerőpiac tekintetében, sem a korosztály életfeladatai szempontjából fontos állomások szükségszerű megvalósítását illetően nem látják adottnak a megfelelő feltételeket – értve ez alatt az adekvát, motiváló (első) munkahely megszerzését; az előrelépési lehetőségeket; a külső-belső stabilitás megélését a későbbi otthonteremtésre, családalapításra. Ennek oka: 25 év távlatában hiányolják a fiatalok azt az értékrendet, amely erősítette volna az önmegvalósítás, az értékes munka és a szabadság dimenzióit a magyar társadalomban (Szabari 2015).

(B) A magyar társadalomban feltételezhetően jelenlevő normák mentén (Szabari 2015), a családból hozott elsődleges értékek (viselkedési szabályok, törvények betartása, tisztelet) devalválódását tapasztalták meg, a családon kívüli, elsősorban munkahelyi, másodsorban lazább kapcsolati hálózati körben tapasztalt viselkedési és *értékpreferencia-deficit* miatt. Ez a munkaerőpiac indukálta, közérzetet befolyásoló élmény, nem izolált jelenségként volt felfedezhető a fiatal generáció életkezdéssel összefüggő tapasztalatszerzése során, így igazolva láttuk azt a feltételezésünket, amely szerint ez a jelenség erősödő törésvonalakat eredményez, nem pedig összetartást forszíroz egy társadalmon vagy közösségen belül. Így nem segíti a „kooperatív stratégia” érvényesülését¹ (Hankiss 2004:44), a tényleges emberi-társadalmi gyakorlatban. E mellett az első diplomás munkahelyen az „értelmes munkával” járó bizalom élményének gyakori hiánya, amely a stabil jövőkép vízióját jelentette volna a

---

¹ A kooperatív stratégia fogalma Hankiss értelmezésében két mozzanatot takar: (1) az egyén kooperatívan viselkedik a többség érdekeit figyelembe véve, (2) az egyén a maga közvetlen egyéni érdekeit nem helyezi a közösség érdekei elébe. Ezeknek ugyanakkor a társadalomban rögzített/rögzült folyamatoknak kell lenniük. (Társadalmi csapdák és diagnózisok, 2004: 44.)

hazai munkaerőpiacon, a kivándorolt fiatalok közérzetében/gondolkodásában a bizonytalanság élményéhez, illetve az intézményi és a személyközi bizalomba (Csepeli 2010) vetett hit megingásához vezetett. Ez nem segíti sem a visszatelepülés (Horváth 2015), sem a hazai munkavállalás gondolatának felvetését vagy erősödését a fiatalokban.

(C) *Meritokratikus szemlélet alapján*, olyan helyen kívánják felhasználni a tudást és gyakran személyiségük integráló erejét (Kapitány–Kapitány 2016), ahol a befektetett munkáért (tanulás és munkahelyi rátermettség) járó megbecsülés sem marad el – hangsúlyozottan nem pusztán anyagi szempontból.

(D) A társadalomban érzékelhető dezintegrációs folyamat (Hajdu 2012), a valódi kohézió meggyengülése (Kucsera 2012), amely hatással van a gazdasági teljesítményre és az egyenlő esélyek erősítésére (Juhász 2006), a közmorál állapotára, az integrációra (Putnam 2000), az egyéni sikerek alakulására, közvetlen összefüggést mutat a hazatérést nem szorgalmazó jövőképpel (Kováts–Papp 2016). Ennek következményeként a társadalompolitikai érdemi válaszok hiánya, a társadalom polarizáltsága (Angelusz–Tardos 2010) kapcsolódva a migráció önfenntartó cirkulációjához (de Haas 2010; Gödri 2010) *további diplomás fiatalokat segít eljutni a külföldi munkavállalás gondolatához.*

(E) A kapcsolati hálók (Gödri 2010; Sik 2012) dimenziójából vizsgálódva, igazolva láttuk: az európai munkaerőpiac által megszerezhető jobb életkörülmények, s részben a megtanult szakma szerinti munka lehetősége - a diplomásokra tekintettel (Sik–Szeitl 2016; Kováts–Papp 2016) – biztosabb talajt jelent a fiatalok számára. Olyannyira, hogy a befektetés-megtérülés szemléletet is szem előtt tartva, kapcsolati hálóikat hátrahagyva barátok, támogatók és család nélkül (Gödri 2010) indultak el – s vállalták, hogy ismeretlen közegbe érkeznek.

(F) A minta fiatal diplomásai a modern gazdasági élethez a fukuyamai informális bizalmat (1997) párosítják, amely szerint, a mindennapi gazdasági életet át kell, hogy hassa a bizalmon alapuló tisztesség, annak zavartalan működéséhez (Fukuyama 1997).

Az alkategóriák összehasonlítása szerint azonosítható eredmények:

(A) A külföldön megszerzett, lakhatással kapcsolatos életkörülmények jellemzően akkor sem hatnak ki a diplomás fiatalok, leginkább az egyedül élő nők elégedettség érzésére, ha az itthoni, a családban megélt lakhatási körülmények jobbnak ítéltetők voltak, mint amit egymaguk a választott országban meg tudtak teremteni (igazolva Hradil (2010) – miliő elmélete mentén, az életcél hipotézissel).

(B) A hosszú távú külföldi munkavállalás erősen korrelál a magas iskolázottsági szinttel. Ez különösen a PhD végzettségűek homogén véleményében látszik a mintában.

(C) Azok a fiatalok választották párral együtt kiköltözés lehetőségét, vagy igyekeztek minél gyorsabban párt találni a választott országban, akiknek a családtörténetében szerepelt a szülők válása, mint biztonság deficit. A nemek almintáit tekintve, jellemzően a férfi válaszadók indultak itthonról párral, illetve törekedtek azonos anyanyelvű párt találni külföldön. A szingli diplomás nőkre ez nem volt jellemző. A jelenség oka: egyrészt a nemzeti-etnikai tekintetben homogén párkapcsolat megteremtésére az azonosságtudat erősítését jelenti (Tóth–Vékás 2008), másrészt a szellemi-kulturális értékrendben osztozás (Tóth–Vékás 2008) biztonságos közege az identitás megtartásában (Gödri 2005) játszik szerepet.

A visszatérés/vissza nem térés motivációja szerint vizsgált eredmények:

(A) Az öt kategória közül a „menekülő” kategóriájába tartozók - akik rendszerint munkaerőpiaci gondok miatt választották a kitelepülést – homogén csoportot alkotnak (nemre való tekintet nélkül) a visszatelepülés tekintetében. Ők azok, akik egészen biztosan *nem szeretnék visszatérni* Magyarországra.

(B) *Nem gondolkodnak a hazatérésen:*

- a *felsőfokú tanulmányokért*, posztgraduális képzésekért külföldre *távozó szingli nők*, döntő többségben (brain drain feminizáció jelensége)
- a *szingli közül az önmegvalósítók* kategóriájába tartozók
- a *mesterképzést külföldön végző férfiak*, akik bizalmatlanok a hazai gazdasági környezet megtartó erejét tekintve
- az *alapképzést már külföldi egyetemeken végző nők*
- a *külföldön egyedül élő férfiak* – akik többnyire a hosszú tanulmányút után - a megszerzett tudásbeli és európai munkaerőpiaci integrálódási előnyeiket (Gödri 2010; Lakatos 2015) használnák ki (mind karrier, mind anyagi előnyök, elégedettségre okot adó jobb életkörülmények).

(C) *Akik visszatelepülnének:*

- a már az alapképzést külföldön végezett férfiak csoportja – vállalkozásba kezdene itthon
- azok a párban élő, vagy szingli nők, akik számára a gyermekvállalással összefüggésben erősödik fel a hazatérés szándéka

- stabil párkapcsolatban élő férfiak, akik még otthonról ismerik a párjukat - számukra a családalapítás belátható (1-2- év) időn belül aktuális.

(D) A párkapcsolatban/házasságban, gyermekekkel élő nők számára önmagában a gyermekvállalás nem vetette fel a hazatelepülés gondolatát, azonban a gyermek iskoláztatásával kapcsolatban már nem vetik el a lehetőséget – vagy épp ellenkezőleg, épp e miatt szóba sem kerülhet a hazatelepülés.

Összegzés

Az értekezésben a magyar, diplomás fiatalok, elsősorban a diplomás fiatal nők tömeges külföldi munkavállalásának jelenségét (Czibere–Rácz 2016; Sik–Szeitl 2016) vizsgáljuk. Fókuszban az életkezdesi esélyekkel, a jövőképpel, a hosszabb-rövidebb távú letelepedés motivációja mentén, a választott országban megteremtett életkörülményekkel. A házasságkötés és gyermekvállalás későbbre tolódott tendenciái (Utasi 2002) miatt a kutatás szempontjából sajátos életkori határ (22-36 év) felállítása vált indokolttá. A szakirodalom, a 2011 után felgyorsult külföldi munkavállalási trend elemzéseiben a diplomások kitelepülésének hangsúlyát jelzi, a leginkább survey-típusú vizsgálatok statisztikai alapján. A migráció első időszakára jellemző férfiféltés, a kivándorlási folyamat terebélyesedésének hatása miatt ugyanakkor gyengül (Blaskó–Ligeti–Sik 2014), s a diplomások közül a nők erősödő elvándorlását vonja maga után. Ez, értelmezésünkben *a brain drain jelenség* (Csanády 2008; Rohr 2012) *feminizációs folyamatát mutatja*.

Az értekezésben az emberi tőkeelméletek beruházás-megtérülés relációból indultunk ki. A migrációs elméletek, valamint a szakirodalomban középpontba helyezett empirikus vizsgálatok ismertetése mellett lényeges elemként jelenik meg ugyanakkor, hogy a kutatás nem a témában leginkább alkalmazott, kérdőíves vizsgálat mentén, hanem a kvalitatív, félig strukturált interjú módszerével készült. Így a kutatás eredményei mélyebb szinten képesek az egyéni motivációk, döntések mögött húzódó okokat láttatni. E mikroszintű vizsgálatok push és pull tényezői (Massey és szerzőtársai 2007) ugyanakkor, az interjúk időben és térben való kiterjesztése nyomán igen komplexen képesek bemutatni a mikrokörnyezeten kívül a makrokörnyezeti állapotokat is, amelyek nagy valószínűséggel minden egyes esetben együtt fejtik ki hatásukat. Illetve együttesen képesek ez említett körülmények társadalmi csoportokra is vetíthető jellemzőit láttatni.

A szakirodalom, az egyének jelenkori, az Európán belüli vándorlási – transzmigrációs – folyamatokat transznacionális életmódként (Tilly 2007) jelöli. Ezzel az életmóddal kitágul a tér, átértékelődnek a hagyományos életformák. A kivándorlást választó fiatalok nem kényszerként, hanem lehetőségként élik meg a külföldi munkavállalást. Ezt a lehetőséget azonban nem feltétlenül ragadnák meg – a szakirodalomban ismertetett – tömeges méretekben a fiatal diplomások, illetve az évtized közepétől mindinkább a diplomás fiatal nők, ha a migrációs folyamatok mögött nem zajlódnának olyan társadalmi jelenségek, amelyek ma aktuálisan érzékelhető tendenciaként mutatkoznak meg, s amelyek ráirányítják a figyelmet azok egy irányba mutató hatásaira. Az értekezés, a kutatási kérdések válaszai/eredményei tekintetében, az említett hatásokat az egyének motivációin keresztül, részletesen igyekszik bemutatni.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Angelusz R. – Tardos R. (2010): Hálózatok a magyar társadalomban. In Gecsér Ottó (szerk.): Társadalmi rétegződés olvasókönyv
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_2A_19_Tarsadalmi_retegzodes_olvasokonyv_szerk_Gecser_Otto/ch06s05.html - utolsó letöltés 2018. 08. 26.
- A SEEMIG – Managing Migration in South East Europe transznacionális együttműködési projekt „Helyzetkép a magyarországi elvándorlásról” című sajtótájékoztatójának sajtóanyaga (2014),
http://www.ksh.hu/docs/szolgaltatasok/sajtoszoba/seemig_sajto_reszletes.pdf – utolsó letöltés: 2017. október 27.
- Blaskó Zs. – Gödri, I. (2014): Kivándorlás Magyarországról: szelekció és célország – választás az „új migránsok” körében. *Demográfia*, 2014/4, 57. évf.
<http://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/2636/2488> – utolsó letöltés: 2018. február 20.
- Blaskó Zs. – Ligeti A. S. – Sik E. (2014): Magyarok külföldön – Mennyien? Kik? Hol? In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2014*. Budapest: Tárki,
<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b337.pdf> – utolsó letöltés: 2016. május 15.
- Bourdieu, P. (1978): A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Budapest: Gondolat
- Czibere I. – Rácz A. (2016): A külföldre irányuló migráció és a migrációs hajlandóság jellemzői a magyar fiatalok körében. In *Kultúra és Közösség* IV. folyam VII. évfolyam 2016/I. szám, 63–74. <http://www.kulturaeskozosseg.hu/pdf/2016/1/06.pdf>
– utolsó letöltés: 2017. október 28.
- Csanády M. T. és szerzőtársai (2008): A magyar képzett migráció a rendszerváltás óta. In *Magyar Tudomány*, 2008/05, 603. <http://www.matud.iif.hu/08maj/11.html> – utolsó letöltés: 2017. október 28.
- Csepeli Gy. (2010): Politikai antropológiai előadások,
http://www.zoonpolitikon.hu/?page_id=19 – utolsó letöltés: 2016. május 5.
- De Haas, H. (2010): Migráció és fejlődés elméleti megközelítésben (angol cím: Migration and development: a theoretical perspective). *International Migration Review*, Vol. 44. 53–84.
http://www.ittvagyunk.eu/application/essay/121_1.pdf – utolsó letöltés: 2016. május 14.
- Fukuyama, F. (1997): *Bizalom*. Budapest: Európa Könyvkiadó
- Gödri I. (2010): Migráció a kapcsolatok hálójában. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

- Gödri I. (2005): Nők és férfiak a migrációs folyamat különböző szakaszaiban. In Nagy I. – Pongrácz T. – I. G. Tóth I. G. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről*. Budapest: Társaság, 149–164.
- Hajdu G. (2012): Bizalom, normakövetés és társadalmi részvétel Magyarországon a rendszerváltás után. In Kovách Imre – Dupcsik Csaba – P. Tóth Tamás – Takács Judit (szerk.): *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Tanulmányok. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapest: Argumentum Kiadó, 45–63.
- Hankiss Elemér (2004): Közösségek válsága és hiánya. In *Társadalmi csapdák és diagnózisok*. Budapest: Osiris, 205–241.
- Horváth Á. (2015): Visszatérő kivándorlók. In Blaskó Zs. – Fazekas K. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2015*. Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, 2016
- Hradil, S. (2010): Társadalmi helyzetek és miliók: egy fejlett társadalom struktúrájának elemzése. In Angelusz Róbert – Éber Márk Áron – Gecser Ottó: *Társadalmi rétegződés olvasókönyv*. TÁMOP 2010-201. Budapest: ELTE, 396–428.
file:///C:/Users/edit/Downloads/0010_2A_19_Tarsadalmi_retegzodes_olasokonyv_szerk_Gecser_Otto.pdf – utolsó letöltés: 2017. január 7.
- Juhász G. (2006): A társadalmi kohézió előmozdítására irányuló közösségi politikák. In Tausz Katalin (szerk.): *A társadalmi kohézió erősítése*. Budapest: Új Mandátum Kiadó, 10–30.
- Kapitány Á. – Kapitány G. (2016): Alternatív életstratégiák értékvonatkozásai és azok integratív szerepe. DOI: 10.18030/socio.hu.2016.1.1
http://socio.hu/uploads/files/2016_1/kapitany.pdf – utolsó letöltés: 2017. december 8.
- Kováts A. – Papp Z. A. (2016): A siker mintázatai Nagy-Britanniában élő magyarok között – Ifjúságkutatás a Kárpát-medencében és a diaszpórában. In Kárpát-Haza Évkönyv NSKI ANNALES 2015. Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet, 232–254.
- Kucsera Cs. (2012): Egyedül élő budapesti idősek társas és közösségi részvételét gátló szubjektív okok. In Kovách Imre – Dupcsik Csaba – P. Tóth Tamás – Takács Judit (szerk.): *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Tanulmányok. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, 427–440.
- Lakatos J. (2015): Külföldön dolgozó magyarok, Magyarországon dolgozó külföldiek. In *KSH Statisztikai Szemle*, 2015. 93. évfolyam 2. szám,

- http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2015/2015_02/2015_02_093.pdf – utolsó letöltés: 2018. március 10.
- Massey, D. S. – Arango, J. – Hugo, G. – Kouaoucu, A. – Pellegrino, A. – Taylor, J. E. (2007): A nemzetközi migráció elméletei. In Sik Endre (szerk.): *A migráció szociológiája*. Budapest: ELTE TáTK, 7–30.
- Melegh A. (2011): A globalizáció és migráció Magyarországon. In *Educatio*, 2011/2, 166–180. [file:///C:/Users/edit/Downloads/2011-02-tan3%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/edit/Downloads/2011-02-tan3%20(2).pdf) – utolsó letöltés: 2016. május 15.
- Pító K. (2015): Erdélyi magyar egészségügyi dolgozók Magyarországra vándorlása (Doktori értekezés; Corvinus Egyetem)
- Putnam, R. D. (2000): *Bowling alone, The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster
- Rohr A. (2012): Kivándorlási, külföldi munkavállalási tervek a PTE hallgatóinak körében. In *Acta Sociologica – Pécsi Szociológiai Szemle*, 5 (1): 181–190.
http://szociologia.btk.pte.hu/sites/default/files/Acta_Sociologia/24_-_rohr.pdf – utolsó letöltés: 2017. október 28.
- Rosen, S. (1998): Emberi tőke. In Lengyel György – Szántó Zoltán: *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest: Aula Kiadó, 71–100.
<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a949.pdf> – utolsó letöltés: 2016. május 15.
- Sik E. (2012): *A kapcsolati tőke szociológiája*. Eötvös Kiadó,
http://www.tarki.hu/hu/about/staff/sb/kapcsolati_toke_szociologiaja.pdf – utolsó letöltés: 2016. május 5.
- Sik E. – Szeitl B. (2016): Migráció a mai Magyarországról. *Educatio*, 4. szám, 456–557.
http://epa.oszk.hu/01500/01551/00098/pdf/EPA01551_educatio_2016_4_546-557.pdf
– utolsó letöltés: 2017. október 14.
- Szabari V. (2015): A normák mint integrációs mechanizmusok a mai magyar társadalomban. DoI: 10.18030/socio.hu.2015.3.2; 2–16.
http://socio.hu/uploads/files/2015_3/szabari.pdf – utolsó letöltés: 2017. december 8.
- Székeley L. (2013): Magyar ifjúság 2012 – Tanulmánykötet. Kutatópont,
http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar_Ifjusag_2012_tanulmanykotet.pdf
– utolsó letöltés: 2016. május 3.
- The Network és a Boston Consulting Group felmérés (2014). *Decoding Global Talent; 200,000 Survey Responses on Global Mobility and Employment Preferences*

<https://www.bcg.com/publications/2014/people-organization-human-resources-decoding-global-talent.aspx> – utolsó letöltés: 2018. április 10.

Tilly, C. (2007): Áthelyeződött hálózatok. In Sik Endre (szerk.): *A nemzetközi migráció elméletei – A migráció szociológiája*. Budapest: ELTE TáTK, 41–56.

Tóth A. – Vékás J. (2008): Család és identitás – A vegyes házasság szerepe a magyarországi kisebbségi közösségek reprodukciójában. *Demográfia*, 51 (4): 329–355.

<file:///C:/Users/edit/Downloads/533-520-1-PB.pdf> – utolsó letöltés: 2018. február 10.

Utasi Á. (2002): A bizalom hálójá – Mikrotársadalmi kapcsolatok, szolidaritás. Új Mandátum Könyvkiadó, 155.

Nyilvántartási szám: DEENK/344/2018.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Schranz Edit
Neptun kód: EHQDN6
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10064816

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (4)

1. Czibere, I., **Schranz, E.**: Pályakezdő diplomás nők külföldi munkavállalása.
Kult. Köz. közlésre elfogadva, 1-21, 2018. ISSN: 0133-2597.
2. **Schranz, E.**: Bourdieu tőkeelmélete és a bolognai folyamat.
Metszetek. 4 (1), 105-117, 2015. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2015/1/10>
3. **Schranz, E.**: Felsőoktatás - integráció és más folyamatok.
Metszetek. 4 (3), 62-77, 2015. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2015/3/5>
4. **Schranz, E.**: Tehetségből - kiváló. Kutatás közben: a külföldön munkát vállaló fiatal, diplomás nők életkezdesi esélyei.
Különleges bánásmód. 1 (2), 17-35, 2015. EISSN: 2498-5368.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18458/kb.2015.2.17>

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

5. **Schranz, E.**: Community is more than just a physical space.
Metszetek. 4 (4), 129-145, 2015. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/j.it.2015.4.10>

Egyéb folyóiratközlemények (1)

6. **Schranz, E.**: A rabszolga-kereskedelem és a bizalom.
Metszetek. 7 (2), 172-177, 2018. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2018/2/8>

Magyar nyelvű absztrakt kiadványok (1)

7. **Schranz, E.**: Diplomás fiatalok Európa munkaerőpiacán.
In: Doktorandusz Találkozó 2015 : Absztraktfüzet, Debreceni Egyetem, Debrecen, 22, 2015.

További közlemények

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

8. **Schranz, E.:** Czibere Ibolya: Nők mélyszegénységben Személyes életvilágok és cselekvési perspektívák a mélyszegénységben élő nők mindennapjaiban.
Metszetek. 2, 247-257, 2014. EISSN: 2063-6415.
9. **Schranz, E.:** Czibere Ibolya - Kovách Imre szerkesztésében: Fejlesztéspolitika - Vidékfejlesztés.
Metszetek. 1, 384-390, 2014. EISSN: 2063-6415.

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

10. **Schranz, E.:** 'Who is in crisis? With reference to the debates about the 'crisis of masculinity', discuss about poverty, unemployment, or other social issues, and its effects on women': But Whose crisis is it after all?
Metszetek. 3 (4), 172-181, 2014. EISSN: 2063-6415.

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2018.11.05.

